

## Види мапування як лінгвокогнітивної операції формування новообразів (на матеріалі американської поезії)

*Роботу виконано на кафедрі романо-германських мов ХДУ*

Стаття присвячена когнітивному висвітленню природи словесного поетичного образу, визначенню видів мапування, що слугують лінгвокогнітивними операціями формування різних типів словесних поетичних образів в американській поезії. Особливу увагу приділено лінгвокогнітивним механізмам створення нових образів, що здійснюють концептуальний прорив в осмисленні світу людиною.

**Ключові слова:** словесний поетичний образ, мапування, лінгвокогнітивні операції.

**Белехова Л. И. Виды мапирования как лингвокогнитивные операции формирования новообразов (на материале американской поэзии).** Статья посвящена когнитивному отображению природы словесного поэтического образа, определению разновидностей мапирования, которые служат лингвокогнитивными операциями формирования различных типов словесных поэтических образов в американской поэзии. Особое внимание обращается на лингвокогнитивные механизмы создания новых образов, которые содействуют концептуальному прорыву в восприятии мира человеком.

**Ключевые слова:** словесный поэтический образ, мапирование, лингвокогнитивные операции

**Belekhova L. I. Types of Mapping as Linguistic and Cognitive Operations in the Formation of Novel Poetic Images (Case Study of American Poetry).** The article focuses on revealing the nature of verbal poetic image from a cognitive perspective, and aims at explication of linguistic and cognitive types of mapping which ensure the formation of different types of verbal poetic images in American poetry. It highlights cognitive mechanisms that lead to the emergence of new poetic images which cause a possible breakthrough in the conceptualization of the world.

**Key words:** a verbal poetic image, mapping, linguistic and cognitive operations.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Попри відому істину, що немає нічого нового в цьому світі, справжні поети здатні створити нове бачення старих істин. **Мета статті** – виявлення чинників, що забезпечують новизну словесних поетичних образів (далі – СПО), та висвітлення специфіки їх формування й функціонування в поетичному тексті. У когнітивній лінгвістиці образ розглядають як категорію свідомості, за допомогою якої людина здатна зрозуміти таємниці слів, зміст поетичного тексту, оскільки образ – це втілене розуміння [11]. У нашому дослідженні розрізнено поняття “образу” як конкретної чуттєвої реальності, “поетичного образу” як вираження ідеї, узагальненого змісту віршованого тексту та “СПО” як втілення образу, ідеї й змісту в мовленнєвій формі, унаслідок чого СПО тлумачимо як лінгвокогнітивний текстовий конструкт, що інтегрує в собі концептуальну та вербальну іпостасі поетичного образу.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування одержаних результатів дослідження.** Концептуальна іпостась словесного поетичного образу – це внутрішньоформний образ, цілісність, котра інтегрує в собі різні концептуальні ознаки номінативних одиниць словесного поетичного образу, через які здійснюється акт пізнання. Вона є когнітивним кодом словесного поетичного образу та відбиває його узагальнений зміст. Концептуальна іпостась словесного поетичного образу структурована концептуальними схемами, які висвітлюють лінгвокогнітивні механізми його формування та зумовлюють особливості його функціонування в поетичному тексті [1].

Вербальна іпостась поетичного образу є втіленням його концептуальної структури в словесну тканину віршованого тексту шляхом різних лінгвокогнітивних операцій і процедур, серед яких конструктивно-творче мапування є провідним [1].

Вирішальними для когнітивної теорії образності стали положення когнітивної лінгвістики про концептуальну метафору [13; 9], метонімію [12], оксиморон [10], концептуальну інтеграцію [7; 8], оскільки вони виявилися ключовими для розкриття лінгвокогнітивних механізмів формування словесних образів, особливостей їхнього функціонування в художніх текстах, поетичних зокрема. Питання про характер узаємозв'язку мови й мислення, порушене ще за часів античності, нарешті отримало висвітлення з лінгвістичних позицій [1–3]. Те, як авторський задум, ідея, думка про певний

фрагмент картини світу втілюється в словесних формах, пояснено через виявлення когнітивних і лінгвокогнітивних операцій формування образів у художніх текстах [1; 18]. Основними механізмами формування образів визнано різновиди концептуального й мовного мапування [1, 6, 9]. Креативні механізми новизни словесних поетичних образів ми відтворювали, виявляючи різні види мапування, що слугують лінгвокогнітивними операціями формування словесних поетичних образів у віршованих текстах американської поезії.

У когнітивній лінгвістиці мапування (mapping) тлумачиться як проекція структур знання з однієї концептосфери на іншу, як аналогове мапування ознак і властивостей сутностей царини джерела на онтологічно споріднені сутності царини мети [1; 10; 6, 263; 13, 254].

У нашій роботі, крім аналогового, виділяємо й інші види мапування, розмежовуючи концептуальне (аналогове, субститутивне, контрастивне, наративне) й мовне (конструктивно-творче). Кожен вид мапування втілює той чи інший вид поетичного мислення. Так, в основі *аналогового* (атрибутивного, релятивного й ситуативного) мапування лежить аналогове поетичне мислення, що дає змогу проектувати ознаки, відносини й події однієї галузі знання на іншу: “*The shoots green as paint and leaves like tongue*” (Logan). *Субститутивне* мапування розуміють як заміщення цілого частиною, однієї структури знання на іншу в ході реалізації асоціативного поетичного мислення: “*There’ll be many a dry eye at his funeral*” (BAP, Sandburg). Парадоксальне поетичне мислення – основа *контрастивного* мапування, унаслідок чого одна царина знання зіштовхується чи перехрещується з іншою: “*My father moved through griefs of joy*” (BAP, cummings). *Наративне* мапування розглядають як проектування сюжету чи мотиву художнього твору, історичної або повсякденної події життя на зміст поетичного образу, переосмислюючи їх у ході параболічного чи есеїстичного поетичного мислення: “*She stared at him in a “Et-tu-Brutus” look*” (BAP, Snyder). І, нарешті, конструктивно-творче мапування трактують у роботі як обігрування потенційних синтагматичних і парадигматичних властивостей мовних одиниць шляхом їхнього проектування на семантико-синтаксичну структуру СПО: “*He sang his didn’t and danced his did*” (BAP, cummings).

Залежно від того, які тропи й фігури використано в утворенні СПО, виокремлюють їхні види, від простих образів – образів-метафор, образів-метонімії – до складних – образів-парабол й образів-метабол. За критеріями новизни й типу знання, предметного в семантиці СПО, словесні поетичні образи американської поезії поділяють на *архетипи*, *стереотипи* та *новообрази* – ідіотипи й кенотипи (із давньогрец.: *idios* – новий, особливий, *kainos* – новий, незвичний). Апогеєм поетичної творчості є не лише нове висвітлення старих істин, а й створення таких образів, які не мають аналогів, призводять до порушення та навіть руйнування усталених поглядів на звичні явища й події життя, на процеси, які відбуваються у світі та які викликають раптове осяяння в розумінні суті речей. Саме такі СПО ми, слідом за М. Н. Епштейном [4, 346; 5, 532], називаємо **кенотипами**. Вони здійснюють “концептуальний прорив” у поняттєвій системі людини, зумовлений появою нового концепту або нового значення слова. Наприклад, у СПО У. Стівенса: “*It was evening all afternoon*” (BAP, Stevens) – “*І весь день був сумним*” – поетичний образ *суму* й *печалі* створюється за допомогою зіткнення антонімів *evening* і *afternoon*, унаслідок чого у слові *evening* виникає додаткове значення – *сум*.

У формуванні й осмисленні кенотипів простежуються три основних напрями. Перші два стосуються нових СПО, значення яких локалізовані в межах одного слова або всього СПО, їхня новизна зумовлена або прирощенням значення в номінативних одиницях, або руйнуванням архетипних концептуальних схем. Третій спосіб формування кенотипу пов’язаний із розосередженням змісту кенотипу в образному просторі всього тексту.

Так, наприклад, у словесних поетичних образах Е. Камінгса: “*septemberings arms of the year*” (cummings) – “*щедрі руки року*”; “*his april touch drove sleeping selves to swarm their fates*” (cummings) – “*його ніжний дотик збудив сплячі я, щоб примусити боротися проти долі*” – прирощення значення в словах *septembering* та *april* здійснюється завдяки конверсії іменника в прикметник, що пояснюється тенденцією лексичних одиниць англійської мови до функціональної переорієнтації [3, 252].

У словесному поетичному образі У. Стівенса “*The imperfect is our paradise*” (BAP, Stevens) – “*Недосконалість – наша благодать*” – простежується руйнування архетипної схеми ДОСКОНАЛІСТЬ/ГАРМОНІЯ Є РАЙ на нову концептуальну схему БЛАГОДАТТЮ Є НЕДОСКОНАЛІСТЬ.

Формування кенотипів, зміст яких розосереджений, відбувається через взаємодію образів у всьому образному просторі поетичного тексту. Суб’єкт кенотипного образу, як правило, міститься в заголовку вірша, а його об’єктна частина реконструюється шляхом інтеграції окремих СПО, що розосереджені по всій тканині тексту.

Розкриємо механізми створення такого кенотипного СПО на прикладі вірша Ендрю Лоренса (A. Lawrence) “Становлення народу Америки” – “Peoplization of America”:

*I am part of that Power, not understood  
Which always wills the Bad and always works the Good*

*New page was turned  
When Twins were ruined.  
Binladenism up-turned  
Great Chain of Being  
Manunkind new messia cured  
And strong you-i peoplize the living*

Смисл кенотипу “переростання населення Америки в народ, в американську націю, її “людянізації” сприяє спільна біда, що лікує людей від нелюдності, відчуження” генерується через взаємодію й взаємовплив усіх образів поетичного тексту.

Образний простір наведеного вірша побудовано шляхом конвергенції та дивергенції різних видів і типів СПО, які сполучаються між собою через суположення. Стереотипний СПО “*New page was turned*” – результат конвергенції концептуальної метонімії – *сторінка життя* (ЧАСТИНА) **стоїть замість життя** (ЦІЛЕ) та концептуальної метафори ЖИТТЯ Є КНИГА, яка лежить в основі архетипного образу “*The Book of Life*”, узятого з Біблії “*Another book was opened, which is the Book of Life*” (Revelation 20:12). Розміщений у сильній позиції поетичного тексту, цей образ слугує орієнтиром, вихідною точкою в осмисленні кенотипу та в стратегії реконструкції образного простору вірша.

Ідіотипний СПО “*Binladenism up-turned Great Chain of Being*” поєднує метафору й метонімію, підґрунтям яких виступають базові концептуальні схеми: ЖИТТЯ Є РУХ і ЖИТТЯ Є ВМІСТ (метафоричні) та ТЕРОРИЗМ **стоїть замість** ЗЛО (метонімічна). Словесна метонімія *Binladenism*, за якою стоїть концептуальна інтеграція метафори-персоніфікації БЕН ЛАДЕН Є ЗЛО й метафори-ототожнення ТЕРОРИЗМ Є ЗЛО, втілюється в словесну тканину тексту через конструктивно-творче мапування мовних одиниць *Binladen* і *terrorism* способом компресії. Словесний вираз *Great Chain of Being* – *Великий ланцюг буття* є універсальним культурним кодом, що має витoki з античності й уміщує набір базових концептуальних метафор, через які осмислюється буття [14, 189]. У контексті вірша завдяки взаємодії метонімії *Binladenism* із дієслівною метафорою *up-turned Great Chain of Being* та асоціації з відомими подіями, викликані поетичним рядком *When Twins were ruined*, текстовий СПО наповнюється змістом “*Події 11 вересня перевернули звичний хід американського життя, похитнули віру американців у стабільність і непорушність їхніх цінностей*”. Зруйнування Всесвітнього торгового центру, розміщеного в хмарочосах-близнюках, символізує спробу знищення віри в стабільність і непорушність економічної міцності США.

Дивергенція образів, завдяки якій виникає ефект напруженого очікування [18, 188], зумовлена появою ідіотипного словесного поетичного образу-оксиморону “*Binladenism, new messia*” та кенотипного образу-метафори “*And strong you-i peoplize the living*” – “*І сильні разом – ми олюднюєм буття*”, або “*І сильні всі я-і-ти будуємо націю з тих, хто живе*”. Конвергенцію образів у поетичному тексті забезпечує інтертекстуалізація, що проявляється у використанні образів Е. Камінгса *Manunkind, you-i* та епіграфа, в якому СПО Й. Гете “*Я той, що завжди хоче зла, та вічно створює благо*” перегукується з оксиморонним образом “*Бенладенізм – новий месія, вилікував нелюдність*” – “*Binladenism, new messia, cured manunkind*”. Рамкова композиція, що створена розміщенням у сильних позиціях (на початку і в кінці тексту) однакових за змістом образів “*Peoplization of America*” та “*you-i peoplize the living*”, також сприяє конвергенції образного простору.

Специфіка формування й осмислення кенотипу передбачає активізацію співтворчості автора та читача. Його зміст збагачується новими смислами залежно від фонових знань читача, від схем закріплення (reinforcement) та оновлення (refreshment) як форматів репрезентації структур знання, що активуються під час реконструкції образного простору поетичного тексту [15, 152–158]. В аналізованому вірші закріплення схеми знань забезпечується стереотипами, що втілені в образах “*New page was turned*”, “*Great Chain of Being*”. Оновлення схеми знань виникає завдяки стилістичному прийому висунення, актуалізованому в неологізмах Е. Лоренса *peoplize*, Е. Камінгса *you-i*, що модифікує прототипове прочитання тексту й вимагає змін у стратегії й тактиці інтерпретації. Ефект очуднення

(“остранение”, за Б. В. Шкловським), створений різними типами висунення, зумовлює високий ступінь емотивності поетичного тексту, сприяє нарощенню інтенсивності, так званому “емотивному крещендо” [17, 446]. Останнє, зі свого боку, активує нову схему, *схему осяяння*, як структуру передзнання, що встановлює зв'язок між операціями категоріального й передкатегоріального характеру. Осяяння як евристичний механізм творення нового смислу є позасвідомою когнітивною операцією, здійснення якої забезпечується в наведеному вірші конструктивно-творчим мапуванням мовних значень суфіксів *-ization, -ize – дія, об'єднання* на іменник *people – люди, народ*.

**Висновок.** Таким чином, наявність у віршованому тексті кенотипу, смисл якого вилучається взаємодією різних типів СПО, сприяє закріпленню та оновленню схем знання та породжує нове знання шляхом когнітивної операції осяяння. Створення кенотипного смислообразу “*становлення нації єдиним народом відбувається через єднання проти спільної бід*” досягається взаємодією схем, що активізуються різними типами словесних поетичних образів в образному просторі віршованого тексту. Домінантними способами творення новизни образів слугують контрастивне й конструктивно-творче мапування.

#### Література

1. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі американської поезії): монографія / Л. І. Белехова. – Херсон: Айлант, 2002. – 368 с.
2. Вороб'єва О. П. Эмотивность художественного текста и читательская рефлексия / О. П. Вороб'єва // Язык и эмоции. – Волгоград: Перемена, 1995. – С. 240–246.
3. Левицкий А. Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка / А. Э. Левицкий. – Житомир: АСА, 1998. – 362 с.
4. Эпштейн М. Н. Парадоксы новизны: О литературном развитии в XIX–XX в. / М. Н. Эпштейн. – М.: Сов. писатель, 1988. – 416 с.
5. Эпштейн М. Н. Постмодерн в русской литературе: учеб. пособие для вузов / М. Н. Эпштейн. – М.: Высш. шк., 2005. – 495 с.
6. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language / G. Fauconnier. – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. – 205 p.
7. Fauconnier G. Principles of conceptual integration / G. Fauconnier, M. Turner // Discourse and Cognition: Bridging the Gap / ed. by J. R. Koenig. – Stanford: CSLI Publications, 1998. – P. 269–283.
8. Fauconnier G. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – N. Y.: Basic Books, 2002. – 440 p.
9. Freeman M. Poetry and the scope of metaphor: Toward a cognitive theory of literature / M. Freeman // Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective. – Berlin; N. Y.: Mouton de Gruyter, 2000. – P. 253–283.
10. Gibbs R. W. Jr. Process and products in making sense of tropes / R. W. Gibbs // Metaphor and Thought / [ed. by A. Ortony]. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – P. 252–276.
11. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination / M. Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 1987. – 227 p.
12. Kövecses Z. Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View / Z. Kövecses, G. Radden // Cognitive Linguistics. – 1998. – № 9–10. – P. 37–77.
13. Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought / G. Lakoff, M. Johnson. – N. Y.: Basic Books, 1999. – 624 p.
14. Lakoff G. More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor / G. Lakoff, M. Turner. – Chicago: The University of Chicago Press, 1989. – 230 p.
15. Semino E. Language and World Creation in Poems and Other Texts / E. Semino. – L.; N. Y.: Longman, 1997. – 274 p.
16. Turner M. The Literary Mind: The Origin of Thought and Language / M. Turner. – N. Y.; Oxford: Oxford University Press, 1998. – 187 p.
17. Tsur R. Toward a Theory of Cognitive Poetics / R. Tsur. – Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1992. – 549 p.
18. Vorobyova O. P. Conceptual blending in narrative suspense: Making the pain of anxiety sweet / O. P. Vorobyova // 7-th International Cognitive Conference: Abstracts, July 22–27. – Santa Barbara: University of California, 2001. – P. 188–189.

#### Ілюстративний матеріал

BAP – The Best American Poetry / ed. by Richard Howard. – N. Y.; L.: A Touchstone Book: publ. by Simon and Shuster, 1995. – 267 p.

Статтю подано до редколегії  
22.03.2011 р.